

PILA ANIKÓ.

□ A költők sem félistenek; bennük is van gyarlóság csakugy akár másban. Mire való fenkölt, férfaink gyarlóságainak elfedése. Az emberi élet — maga a költészet. A reális valóság, az őszinteség közelebb hozza nagyjainkat hozzánk. Nem! . . . Bennünket emel közelebb hozzájuk.

□ A léleknek is, a temperamentumnak is a magáét. Ime!

□ □

□ Főuri kastély, a demokrata grófé. Legényember a ház ura, azért burjánzik az utak mentén a gaz. Hüek a cselédek, de a sáros vizslákat megtűrük a szobákban is. Béres legény a bejáró inas, derék és becsületes. Cigányleány tesz-vesz a ház körül. Cigányleány! . . .

□ Termete mint az őzé hajlékony, karcsu. Szemei tűz és sötétek, mint a fekete éjszaka; finom metszésűek, hosszú pillák árnyékolják őket. Idomai arányosak, apró keze-lába; bőre ragyogó, fényes akár az acél, — színe, mintha aranyat kevernének bronz közé. Szája piros, mosolya édes . . .

□ Ingujiban, felgombolt mellel, könyv a kezében dül a vadszöllő árnyékolta félig nyitott üveges tornácon nádszékébe Sándor urfi. Pipája kialudt, avval piszkálja a lihegve szunyókáló, kölöncös ebet.

□ Sándor urfi különben egyedül van. Szemei a távolba révedeznek, de ni!

□ «Eszem adta szép leány, csókra áll a kis szád, jöszte csak ide!»

□ Megvillannak az éjszemek, hevesebben dobban a sziv. A leányka körülnéz.

□ «Jöszte hamar!»

□ «Nem lehet. Meglátnak!»

□ «Félt a szeretőd?»

□ Átcsap a vér az arcon, karjait a hátán összefonja a leány, boglyas fejcskáját dacosan hátra-szegi, kis lábával toppant:

□ «Érintetlen vagyok. Bimbó vagyok, fakadó . . . nem látszik rajtam?»

□ Egy pillanat még s fenn van az urfinál. Lábainál ül, mint egy hű kutya, átöleli térdeit s hófehér fogai csábosan nevetnek a csókos ajkak mögül.

A virágnak megtiltani nem lehet,

Hogy ne nyiljék, ha jön a szép kikelet;

Kikelet a lány, virág a szerelem,

Kikeletre virítani konytelen . . .

□ S az urfi, a nép fia, aki a hortobágyi korcsmárosné kökényszeme sugarán is hevült, pillanat alatt a cigányleány rabja; hiszen nincs benne mesterkéeltség, sziv-érzelme nem erőltetett. A vadon természet leánya s a természet szilaj ifja néznek egymással farkasszemet . . .

□ 1846 őszén, Nagykárolyban, Petőfi Sándor össetalálkozott gróf Teleki Sándorral. Bemutatkoztak:

□ «Ön az első eleven gróf, akivel beszélek» mondá Petőfi.

□ «Döglöttel beszéltél-e már? kérdi Teleki barátságosan tegezve a költőt.»

□ «Magam is voltam komédiás koromban.»

□ S csodálatosan, a két férfi összebarátkozott. Teleki koltói birtokára hívta a költőt. Ott szerette meg Petőfi a tüzes vérű, csábos cigányleányt: Pila Anikót.

□ Valamivel előbb volt, de majdnem egyidejűleg, hogy Petőfi Nagykárolyban egy táncmulatságon megismerkedett Szendrey Juliával. Régi szerelmét: a korán sirba szállott, szőke szép Csapó Etelkát,

akit a «Cyprus lombok»-ban annyi hévvel, kétségbeeséssel elsiratott, még nem feledhette. A myrtus koszorus gyermekleány kiterítve a ravatalon előtte lebegett s keserűséggel tölté el szívét. E nagy ürességet — csak új szerelem pótolhatta.

□ Könnyen lobbanó szive Szendrey Julia első megpillantásakor tüzet fogott. Szerelmük gyorsan fejlődik ki, — de a lány uralkodik magán, külsőleg hideg s talán belsőleg is; lehet, hogy csak a hirnév vonzza . . . Valódi lélektani rejtély. Az ellenállás az, ami Petőfi uralkodni és győzni vágyó szenvedélyét rabigába hódítja. Mindent feled s a jövőről ítélkezik:

Meg vallom, nem első
Bennem a szerelem,
De hogy az utolsó
Arra esküdhetem.

□ Valóban a gazdag leány, aki kéréskben válogathatott, igennel bátorítja a költőt, akit a boldogság a lélek hetedik menyországa ragad:

Örülj, örülj szívem!
Ki örül, ha te nem!
Kinek van mint neked
Ilyen boldogsága?
Kinek van a földön
Ilyen mennyország?

□ S e földi mennyországban csalódott a költő. Mert Szendrey Julia iránti szerelme csak a költészet fellobbanó boldogsága volt, az önmagát megtagadó, nyilvánosságot szégyenlő s ezért dús lantu költészeté. Magas gondolkozásu, önbizott és tagadhatatlanul költői, tul — költői lelkületű felesége irodalmi foglalkozása, látszólagos fölénye, felébresztik Petőfiben a féltékenységet s megteremtenek egy egészen különös, nála eddig ismeretlen hangot a nyugodt, gondtalan, mivelsem — törődő boldog dalokban:

Elértem, amit ember érhet el:
Boldogsággal csordultig e kebel!
Ölemben kedves ifju feleség
Milyenről lelkem annyit álmodék

Miért is volna nékem a remény
A nem — továbbat már elértem én.

□ A lelkész áldásával lezáródott számára a nagy világi élet. Nyugtalan természete nem hajthatá ki többet a szabad rónára, nem kergetheti az ország egyik szegletéből a másikba. Csodálatos, de megfejthető — maga az elért kor is hozzájárul, hogy mintegy kárpótlásul a téphetetlen aranyláncért, az országszabadság bilincseit fokozott erővel akarja széttördelni.

□ Vajjon a véletlen játéka-e, hogy 1848 március 15. Jókainak feleséget ad, Petőfit pedig az övétől elragadja? . . .

□ Milyen volt Petőfi egész élete? Küzdés, nélkülözés, nyomor. Üres zsebbel, üres hassal, ütötköpött rongyaiban vándorolt, szemeit a hidegszorította könnyek nedvesítik, siet, hogy a csárdát szaporábban érje el. Gúnykacajt sivit felette a fergeg. Hadd sivitson, hadd gúnyoljon!

Ád az Isten egy kis műhelyt,
Ád az Isten majd nekem;
Benne lesz meleg kandallóm,
Feleségem, gyermekem . . .

□ Egyetlen otthon lebeghetett szeme előtt, csak egy után vágyódott, csak egyet szerethetett . . . szülői otthonát, melyet a takarékos, gondos háziasszony, az édes áldott jó anya melegített be szive melegével. Ennek a mását remélte!

□ Nem hasonlót látott-e a kedves, nyájas, családi körben Arany Jánoséknál is? Anyát, ki bálványozásig szerette férjét, gyermekét és aki boldog volt háztartásában? Hogyan játszott el Petőfi kedvesen, szívélyesen a szöske Arany Lacikával . . . akár ott maradt volna náluk örökre!

□ A vonzó, kellemes, lelket és vágyakat lekötő otthon tompította volna nyugtalan kedélyét, hiszen Petőfi is csak ember volt, a nélkülözhetetlen feleség, a tényleg valódi s nem a színlelt boldogság őt is, mint mindnyájunkat kötötte volna; többre becsülte volna ezt — a hirnévnél. Ő volt-e az első fiu, ki hirt nevet ment szerezni a csatába —

és ott veszett. Miért? — hogy költőileg fejeződjék be élete, hogy ne kelljen lantján köteles hurokat pengetnie.

□ A családi hang nem valódi hangja Petőfinek! Ő ki a szabad, bár pusztá sivatagot, a fenséges, de zárt hegyszakadékoknál jobban kedveli, ő — kinek jelszava: a szabadság és szerelem, ő — kinek élete a szabadság és szerelem összevegyülése, nem tűrhette még a házaselet arany-láncait sem, különösen azért nem, mert hiszen otthona nem a szülői ház, nem Arany János kedves családi körének utánpótlása.

□ Szendrey Julia minden lehetett, de háziasszony, családjában a szó nemesebb értelmében, gondos feleség — nem! sokkal inkább eltelt önmagával, semhogy ezekre ideje és kedve maradna.

□ A költő fantáziáját lekötötte . . . bizonyos. Petőfi a költő, szerelmet keresett benne, sőt nem is annyira szerelmet, inkább szerelmi tárgyat. Szeretnie kellett, azért volt igazi lírikus és Julia valóban megihlette, már csak avval is, hogy a felesége volt . . . de más feleség is megihlette volna őt, mert dalba ömlött életének minden mozzanata. Mondjuk Julia élesebben ihlette meg, mert irodalmi törekvései felizgathatták, versenyre, felülmúlásra nógathatták Petőfit — a költőt. Egy versenytársától sem félt önbizalma, de a feleségétől — akiben mint költői lelkü természetszerűleg magasabb lényt látott, eszményi alakot — kihez meg néki is felemelkednie kell, — igen!

□ De az emberi lelket, az ember vérmérsékletét nem hajthatta igába Szendrey Julia. Ő Petőfi hírnevén babérokra, elismerésre, ünneptetésre vágyódott s nem a szikár, kevésbé vonzó arcu, csaknem sápadt, társaságban szinte félszeg Petrovics fiú felesége akart lenni; nem az embert kívánta férjül hibáival és erényeivel, csupán Petőfi hölgye (Angebetene) volt. Vonzotta őt a szertelenség, a különlegesség s az apai tilalom. Ideig-óráig egymáséi voltak, de egyik sem a másiké örökre. . . .

□ Az ember lelke hasonlítgatott az anyával, a sirba temetett Csapó Etelkával; az egyik busította

elkeserítette a való és kívánatos ellentéttel, a másik marcangolta a sejtés, a feltétel, a lehetőség mérgével. Petőfi csalódott, e csalódás közel hozza a költőt az élet reálisságához, az elégedetlenséghez, melynek társa a socializmus, s egy lépés tőle — az anarchizmus. Megszületik az Apostol s ama tulfeszített hang, mely forradalmi lírájában gyakorta kísért és a nagy Petőfit, hírnevét megmeginogtatja. . . .

□ A temperamentumot lekötötte s az ember vérért felkorbácsolta a keleti faj szertelen heve, a fésző s — a leszakított rózsabimbó, a vadrózsa, a mosolygós arcu, vadtüzü, nem a költőt, de a férfit is szerető odaadó démon, a kívánatos, mézes csóku cigányleány, a — Pila Anikó!

□ Nyugtathatta volna-e különben a vőlegény, mátkáját feledve költői magányában fejét a cigányleány barna, pihegő kebelén? Elmerülhetett volna-e vad, érzéki mámorában, a szenvedély mindent elfeledő örvényébe?

□ Bizonytalán megihlette költészetét e szerelmi viszonya is, hiszen még a hortobágyi egyes kalandját is megénekelte. Mint férfi is, mint költő is könnyen veszi a szerelmeskedést, sohasem tragikusán: azért nyílik a virág, hogy leszakítsuk.

□ Pila Anikóvali viszonyát megénekelte, de e verseket mint jellemes ember, mint gentleman, nehogy felesége kezébe jussanak, házassága előtt szétlépte. Többi kalandját nem szégyelte, bennük a szerelmet csak úgy érzé, akár a bort, melynek élvezése megfoszthat a pillanatnyi öntudattól, de a lelket azonnal meg nem öli. Pila Anikónál azonban ideig-óráig a lélek, a szenvedélyes ember, a férfi, a gyönyörtől megittasult . . . később a józan ész életre kelté ez elzsibbasztott érzéseket s Petőfi a költő feleszmélt; tartozott vele a becsületnek, a jó hírnévnek, saját nemzetének.

□ E költeményeit elszabja, hogy jóvá tegye botlását, melyet az embernél igen, de a költőnél, az eszmeképnél nehezen, vagy egyáltalában nem bocsátanak meg. Pedig Petőfi ember nem akart lenni; de legalább is a legtökéletesebb! Hogy jobban feledtesse gyarlóságát, megpendíti a ki-

vánatos, boldog házaseset nyugodt, gondtalan líráját . . .

□ Kevéssel esküvője előtt beállit Petőfi Koltóra:
□ »Megnősülök! Pénzünk nincs, engedd hogy a mézes heteket Koltón tölthessük.«

□ »Szives örömet«, egyezett bele Teleki gróf.

□ Még egy kérésem van. Küldj el mindenkit, rajtunk kívül ne legyen senki a háznál.

□ »Pila Anikó se?«

□ »No az épen nem!«

□ A gróf teljesíti kívánságát.

□ A szájalomra méltó hű cigányleány, aki mindenét odaadta, kap Petőfitől 9 darab fényes máriás huszast, végkielégítésül. Odább állhat!

□ Érzem e szó igazságát: a költők sem félistenek, bennük is van gyarlóság, csakúgy mint másban — bennünk is!

□ Ekkor látta Petőfi Pila Anikót utoljára s forró, bucsucsókjával ajakán ment esküvőre. Kérdem, Petőfi az érzés embere, aki házasságában családi tüzhelye reményeiben csalódott, két felesége csak-

mint költőt, nem mint embert kötött, feledhette-e egészen gyarlóságát, feledhette-e, amint elfeledni iparkodott? . . .

□ A gondolkozó, modern ember megfejtheti.

□ □

□ 1876-ban Jókai Mór Koltón járt Teleki grófnál. Udvarában látott egy vén, összetöpörödött, rut cigányasszonyt: Pila Anikót. Szemei tüze a régi, de keble, teste aszott, nyakán egy talizmán: kilenc ezüst huszából csinált lánc. Kérde tőle, emlékszik-e még Petőfire? Búsan, könnyes szemekkel felelé, hogy: igen!

□ Időközönként hosszabb időre távozik Koltóról a vén cigányasszony.

□ Segesvár alá zarándokol arra a helyre, hol Petőfit utoljára látták . . .

A költő alszik már, de művei élnek,
Imádott szép nőkről örökké beszélnek,
De arról a helyről, hová lelke lejár,
Csak a barna föld tud s a barna cigányleány. (Jókai)

GYÖRY JENŐ.

